

ГАНЗЕЙСЬКІ ПІДМАЙСТРИ ТА ЇХНІ СПІЛКИ В XV—XVI ст.

Н. Подаляк (кафедра історії)

Міста вендської Ганзи відомі насамперед як центри транзитної торгівлі. Значення в їх економічному житті ремесла традиційно недооцінювалося, і таке становище зберігається досі. Тим часом відомо, що на початку XV ст. в Любеку існувало не менше 76, в Ростокі — 44, у Вісмарі — 28 цехів. Це саме по собі є красномовним показником досить високого рівня розвитку ремісничого виробництва. 2/3 зайнятих у сфері ремісників обслуговували потреби внутрішнього ринку, 1/3 — працювала на зовнішній.

В XV—XVI ст. спостерігалось сполучення професій, поява “вільних майстрів” та “вільного ремесла”, запровадження в окремих галузях системи авансування, що свідчило вже про зародження елементів капіталізму. Водночас поглиблювався процес розкладу цехового устрою. Це знайшло відображення в зростанні між- та внутрішньоцехової диференціації, в посиленні цехової регламентації, в замиканні цеху й монополізації фаху, у використанні нових напівпримусових форм експлуатації підмайстрів і виникненні їхніх спілок, у створенні міжміських спілок майстрів, спрямованих проти підмайстрів.

Система перешкод на шляху до звання майстра, яка постійно ускладнювалася, і насамперед економічні бар'єри часто виявлялися непереборними для тих, хто намагався отримати цехові права. Частина підмайстрів фактично перетворювалася у постійних найманих робітників, тяжкість становища яких посилювалася їх власним принизливим становищем та безправ'ям, тому що вони не могли без дозволу господаря-майстра відлучатися з його дому, використовувалися в хатній роботі, повинні були звітувати перед ним про свої витрати, знайомства тощо.

Логічним наслідком такого існування підмайстрів було їхнє намагання створити власні спілки. Спочатку підмайстри об'єднувалися під релігійними гаслами для спільного відправлення культу святих. Згодом основною функцією їхньої організації стало здійснення взаємодопомоги: надання хворим товаришам зворотних позик, забезпечення витрат на поховання померлих, посередництво при влаштуванні на роботу прийшлих підмайстрів. Спілка мала правління, покликане підтримувати порядок, своєчасно проводити загальні збори, захищати інтереси підмайстрів перед цехом, стягувати штраф з винуватців. На своїй посаді член правління залишався один рік,

протягом якого такий підмайстер не мав права мандрувати. Фінанси, як правило, перебували в розпорядженні трьох скарбників: двох підмайстрів і одного майстра, причому тільки він міг бути старшим касиром і саме на нього покладался обов'язок контролювати діяльність спілки. Отже, межі компетенції підмайстрів з самого початку були жорстко окреслені, але навіть у такому урізаному вигляді діяльність спілок перебувала під пильним контролем майстрів.

Приналежність до об'єднання мала примусовий характер і виявлялася у сплаті вступного та щоквартальних внесків. Несвоєчасне внесення грошей суворо каралося, аж до звільнення винуватця, тобто відбувалось вторгнення спілки в прерогативу майстра по найму робочої сили і це був якісно новий момент у системі стосунків "майстер-підмайстер".

Дальші успіхи руху підмайстрів були пов'язані з наданням їм низки нових прав, насамперед нагляду за особистим життям підмайстра, за його поведінкою, одягом тощо. Крім того, з числа підмайстрів були створені спеціальні комісії для вирішення питання про наймання на роботу та про розподіл робочих місць, а також особливий суд для полагодження конфліктів з майстрами. Проте всі ці органи могли діяти тільки під наглядом майстрів. Вимушені змиритися з існуванням спілок, господарі все ж таки не бажали випускати їх з-під свого контролю і всіляко обмежували їхні повноваження.

Більшість об'єднань, створених за такими принципами функціонування, домоглися визнання цехами та магістратами. Однак прагнення підмайстрів до регіональної консолідації та заснування міжміських спілок однойменних професій наштовхувалися на рішучу протидію майстрів. На противагу об'єднанням такого роду і для боротьби з ними майстри також укладали міжміські угоди.

Головним джерелом конфліктів між майстрами та підмайстрами були питання економічного характеру: порушення договору про найм, регулювання розміру заробітної плати та тривалості робочого дня. Улюбленим засобом тиску на непокірних підмайстрів було їх бойкотування, позбавлення можливості отримати роботу в межах цілої округи. У такий спосіб майстри намагалися рятувати себе від несподіваної втрати робочих рук.

За умов дальшого замикання цехів та перетворення підмайстрів на фактичних найманих робітників подібна тактика призводила до того, що з організації по наданню взаємодопомоги спілки підмайстрів все більше перетворювалися на засіб боротьби зі сваволею майстрів.